
Iñaki Beobideri elkarrizketa

•
PATXI SARRIEGI
•

Zumaian (Gipuzkoa) 1934an jaioa, Iñaki Beobideri euskal kultur gintzari eta bereziki kultur sustatzenari lotua bizi izan da. Elkarrizketan zehar bere bizitzaren garai desberdinei errepaso sosegatua eman nahi izan diogu, eta aspaldiko pasarte ezezagunak bezala, hain urrutikoak ez diren gertaerak ere ekarri ditugu gogora, berak bizi izandakoak gogoratzeko asmoz.

Soldadutza egin bitarteko urteetan Zumaiari lotua bizi izan zen arren, geroztik Donostian izan du bizitokia eta era guztietako kultur ekintzak antolatzeke gunea.

Hizketarako gizon atsegina eta baikorra topatu dugu etxera informazio eske hurbildu gatzazkion bakoitzean. Datuak osatze aldera, aspaldiko egunkariak, liburuak, paperak eta era guztietako oharak jarri dizkigu eskura elkarrizketan zehar, urte horietako guztietako pasadizoak hobeto ulertzeko helburuz.

Gerra ondorengo frankismo garaian hezia, euskararekiko grinak eraman zuen, besteak beste, antzerki, liburu, disko eta telebista ekimenak sustatzera. Euskaraz ezer ez zegoen garaian, eta hutsetik sortu beharrean gehienetan.

Lekukotza garrantza bezain itzaropentsua agertu digu zenbaitetan, erakundeen aldetik euskara guztiz alde batera utzia zen arren, euskara bultzatzeko ilusio ikaragarri handia zuten lagunek nola asmatzen zuten momentuan momentuko ekitaldiak aurrera ateratzeko modua; esate batera

► **Patxi Sarriegi** Euskal Filologian lizentziatua da.

Gema ondorengo giroan euskalgintzan eta kultur sustapenean hutsetik hasi behar zen garaikoa dugu Iñaki Beobide, eta gaur egun gustura gogorarazi dizkigu aspaldiko urteak, ordutik zenbat aurreratu den ikusteak ematen duen pozarekin.

Bere bizitzari egindako errepassoa da ondoko elkarrizketa, euskal kulturarako batere baliabide materialik ez zegoen garaiko testigantza. Eta, hala ere, irakurleak sumatuko duen bezala, euskal kultur hastapenerako garai oparo eta aberatsa; hain zuzen, besteak beste, antzerki, disko, liburu edota telebista ere sortzeraino iritsi zen garaia.

Zumaian jaio zinen 1934an, Gipuzkoako kostaldean beraz; nolakoa zen gogoratzen duzun garai hartako gerra ondorengo giroa?

Haurtzaroko urte haietan euskaldun giroa ez zen erraza, jendea beldurrez bizi baitzen gerra bukatu berritan; etxe guztietan baziren hondamenak. Esate baterako, nire aita zazpi urte nituela ezagutu nuen Bilboko Larrinaga espetxean.

Etxeko hizkuntza zen euskara erabat. Eguneroko bizitzan, Zumaia herria erabat euskaraz bizi zen, baina ez zegoen ikasketarik euskaraz egiterik. Euskal giro aldetik ez zegoen ezer bideratuta.

Gerra ondorengo urte latz haietan askotan ezin zen ia hitz egin ere, eguneroko bizimodua alde horretatik oso gogorra zen. Herriko nagusiak frankismoaren ingurukoak baitziren, mamu asko zeuden.

Aita eta ama Zumaia bertakoak al ziren?

Ama, Angela Agirrezabalaga, zumaiarra zen jaiotzez; aita, Lazaro Beobide, berriz, Azpeitian jaio zen; baina familia osatu zutenetik Zumaian bizi izan ziren beti.

Aita marina merkantean ibiltzen zen, Sotaren barkuetan, oso famatuak ziren. Oso hartueman gutxi izan nuen berarekin, gerrak bete-bete harrapatu zuen eta. Hasiera batean Frantziara ihes egin beharrean izan zen, eta ondoren Bilboko Larrinaga espetxean urte asko eman behar izan zituen. Gazte nintzelarik hil zen.

Ama Zumaia bertakoa zen, eta lau anai-arrebak aurrera ateratzen nahiko lan zeukan. Egia esan, atzera begira jarrita, ez dakit nola moldatzen zen gu denok aurrera ateratzeko, bizimodu latza zen orduan, gaurko ikuspegitik are zailagoa gainera.

Herri euskalduna izanik, frankismo urte horietan kaleko giroan euskaraz giten al zenuten?

Zumaian lagunarteko giroa euskalduna zen guztiz, kaleko giroan euskara zen gure hizkuntza.

Eskola giroa nolakoa zen?

Erabat erdarazkoa zen, ez zegoen euskaraz egiteko inolako aukerarik. Irakasleak fraideak ziren, baina kanpotarrak denak. Gerora aldatu dira gauzak, jakina, baina urte haietan euskarazko irakaskuntza hutsa zen.

Aurrerago, gaztetan, Maestria Industrial izeneko ikasketa teknikoak burutu zenituen. Nolako oroitzapenak dituzu urte haietatik?

Hamahiru urterekin Zumaiaiko eskolan bukatu eta gero, Bilbora joan nintzen ikasketak egitera. Bost urtez egon nintzen interno, gaur egun barnetegi moduan ezagutzen dena, hemezortzi urte bete nituen arte.

Bilboko eskola giroa den-dena erdarazkoa zen urte haietan, eta normala den bezala, orduan hasi zitzaizkidan sortzen lehenengo kezak, baita hizkuntzari buruzkoak ere, nerabezaroan.

Oro har oroitzapen onak ditut, egia esan gustuko ikasketak burutu nituen, Maestria Industrial izeneko ikasketak ezin gusturago egin nituen, emaitza onekin gainera. Hemezortzi urterekin.

Ikasketak bukatu zenituenean non hasi zinen lanean?

Zumaian bertan aukera izan nuen lanean hasteko. Orduan bazen Otto Holke izeneko lantegi bat, fresatzeko makinak egiten zituena, alemaniarra, gerratik bueltan etortakoa. Garai hartan fresatzeko makinak egiteko teknika oso aurreratua zeukan, oso bitxia zen. Lantegi dexente ziren orduan, itsasontzietarako motorrak egiten zituzten beste batzuek.

Hala ere, nire ikasketa guztiak mekanika aldetik egin banituen ere, orduko lan egoerak behartuta, lantegi horretan elektrizitateko mekanismo automatikoetarako atea baldu zizkidaten, eta bide berri bat gehiago ireki zidaten.

Han, soldadutzara joateko garaia iritsi arte aritu nintzen, lanean lau bat urtez, eta azkenengo bi urtetan enpresak berak sortu zuen eskola profesionalean irakasle ere aritu nintzen. Suerte hori izan nuen. Goizez lantegian lan

◆
«Irakasleak fraideak ziren, baina kanpotarrak denak. Urte haietan euskarazko irakaskuntza hutsa zen»

◆

egiten nuen, eta arratsaldez eskolak ematen nituen. Izugarritzko esperientzia polita eta aberasgarria izan zen niretzat.

Soldadutza bukatzean Donostiara bizitzera joan zinen orduan. Nolako giroa zegoen?

Soldadutzara joan beharra, nire kasuan, jaioterria galtzeko modua izan zen. Eta soldadutzatik bueltan etxerik gabe aurkitu nintzen, nire familia Donostiara etorri baitzen. Nire anai-arrebak urte horietan etorri ziren Donostiara lanera, eta, ordurako, soldadutzatik bueltatzean nire etxea Donostian zegoen.

Alde Zaharrean bizi nintzen eta nire ekintza guztiak Donostian izan dira beti. Egia esan, herri txiki batetik etorrita halako kolpea hartu nuen hasieran, jende guztia berria zen orduan niretzako. Bi giro desberdinen konfrontazioa bizi izan nuen orduan, frankismoko urte haietan.

Batetik, salbuespenak salbuespen, Donostia bertako giro oso erdalduna bizi zuten batzuek, eta bestetik, inguruko herrietatik etorritako jendearekin izaten genuen giro euskalduna. Euskaraz aritzeko modu eta era bakarra zen, Donostia inguruko herrietatik etorritakoekin errazagoa zen harremanak edukitzea.

EUSKAL KULTURGINTZAKO HASTAPENAK: JARRAI ANTZERKI TALDEA

Euskal kulturgintzan hasi zinen orduan. Ba al zegoen garai hartan inolako aukerarik euskararen alde zeozer egiteko?

Bai, lehenago Zumaian bertan gauzak egiteko posibilitatea bazegoen, bere txikian Oargi Elizaren babesean zebilen erakundearen aldetik batik bat. Euskal giroa sakontzeko posibilitatea bazegoen bertan. Baina benetan euskal kulturgintzan sakontzen, soldadutzatik bueltan hasi nintzen, Donostian Jarrai antzerki taldearen eskutik.

Bizitza luzean zehar euskal kulturgintzan oso alor desberdinak jorratu dituzu, musika eta telebista esate baterako, baina hasiera-hasieran, azaldu duzun bezala, antzerki munduan hasi zinen. Zein urte ziren horiek?

1957ko azken aldera hasi ziren gerora Jarrai antzerki taldea izango zenaren lehen pausoak ematen, Gipuzkoako Foru Aldundiak Donostian zuen «Julio Urkixo» aretoan, Koldo Mitxelenak erabiltzen zuena. Bertan antzerkia egin baino, antzerki testuen irakurketak prestatzen genituen, eta gero irakurketa hauek Liburutegian egiten genituen.

Besteak beste, *Irulearen negarra* Nemesio Etxanizek idatzitakoa edota Lizardiren *Ezkondurik ezin zitekeen mutila* ere bai. Garai hartan Liburutegiko arduraduna zen Jose de Artetxeren laguntza izaten genuen. Liburutegian jende aurrean irakurketak egiteko ez genuen inoiz oztoporik izan.

Jarrai antzerki taldeak zein beste obra antzeztu zituen?

Euskaltzaindiak 1959ko uztailean antolatutako Gipuzkoako Antzerki Taldeen Txapelketarako *Motza herrian* Jose Artolaren bakarrizketa eta Jazinto Karraskedoren *Etxe aldaketa* antzeztu zituen, eta Alegia eta Tolosako taldeekin batera lehen mailakotzat jotzen Jarrai antzerki taldearen lana.

◆
«Hasieran antzerkia egin baino, antzerki testuen irakurketak egiten genituen»

1959an ere, abenduan, *Nor da erruduna* Muñoz Secak idatzi eta Gotzon Egañak euskaratutako lanarekin Antzoki Zaharreko taula gainera igo zen eta 1960an zehar Gipuzkoako beste hainbat herritan antzeztu genuen.

1961ean Antzoki Zaharrean ere, Victor Ruiz de Añibarro egilearen izenez, garai hartan Venezuelan zen Martin Ugalde idazlearen *Ito edo ezkondurik* antzerkia, Nemesio Etxanizek euskaratua, ezagutarazi genuen. Arrasate eta Orion ere antzerki emanaldiak izan genituen.

Zeinek hartzen zenuten parte aktore lanetan? Zein zen zure egitekoa?

Hasiera-hasieratik *Motza herrian* eta *Etxe aldaketa* obretan Jose Mari Aristi, Aurori Urbizu, Igone Egaña, Kar mele Esnal, Miren Tolaretxipi, Marcelino Olaizola, Xabier Goenaga, Juan Antonio Arozena eta Xabierto Goenaga aritu ginen.

Hortik aurrera, *Nor da erruduna* obrarako Edurne Albi-zu, Itziar Olaizola eta Iñaki Agirre batu zitzaizkigun, eta aurrerago *Ertzaina etxean* antzezlanerako Mirari Mujika, Eustakio Sukunza eta Arantza Gurmendi hasi ziren. Ramon Saizarbitoria aurrerago sartu zen, *Bestelakoa* obrarekin, eta berarekin batera ere aurreko guztiez gain Mertxe Uranga eta Peli Uranga aritu ziren.

Koadrila polita biltzen ginen! Xabier Lete bera ere ibili zen beste batean, *Udaberriko gau hartan lorik ez* antzerkia egin genuenean.

Nire egitekoari dagokionez, lehendabizi antzerki hautaketa egiten nuen, gai aldetik eta jende aldetik ere guk egin ahal izateko moduko antzerkia hautatzen nuen. Bigarren pausoa, berriz, antzerki obra horren euskaratzailea aurkitzea zen. Ondoren, kopiak prestatzen nituen, taldekoen laguntzarekin, eta entseguak eta entseguak egin behar izaten genituen, gero baimen guztiakin antzokiratu arte. Bultza eta bultza aritzen nintzen.

FRANKISMO GARAIA, ZENTSURA BETE-BETEKO GARAIA

Zeintzuk ziren diktadura urte haietan erakunde publikoen aldetik jasotzen zenuten tratua, euskarazko antzerkiak ba al zuen oihartzunik?

Toki guztietan udaletxeko talde bat ginela esaten genuen, erdi-egia zen eta! Gure antzerkiak zentsuratik ihes egin zezaten hautatzen genituen, obretan euskal problematikako gaiak ez ziren era esplizitu batean agertzen, nahiz eta guretzat bigarren zentzuan beti euskal gaien ingurukoak izan.

Honen harian, esate baterako, sekula ez zaio txoriari hainbeste kantu eskaini. Badakizu, txoria kaiolan, kaiolatik kanpo... Inoiz ere ez zen preso hitza inon azaltzen, baina bigarren zentzua eta esanahia ulerterraza eta argia zen.

Nikolas Lasarte Donostiako alkate zela Aycart zinegotziak «Club de Teatro» izeneko erakundea sortu eta gu bezalako antzezle amateurrentzat laguntza handia izan zen. Besteak zebiltzan erritmoan ibiltzera behartu gintuen horrek.

Hiru hilabetero ziklo desberdinak antolatzen ziren: Ameriketako antzerkia batean, bestetan Frantziakoa, Italiakoa... Obrak aukeratu, itzuli eta lantzerak behartzen gintuen dinamika horrek. Bultzada handia eman zigun.

Nemesio Etxaniz beti laguntzeko prest zegoen. Azkoitiko zen baina Donostiako Amarako komentu batera kapilau bidali zuten. Erdarazko taldeak bakarrik ibiltzen ziren orduan, guretzat erronka handia zen, besteen mailako antzerkia egin nahi genuen eta.

1962ko apirilean, «Club de Teatro»-ren barruan *Kristalezko iruditxoak*, T. Williams-ek idatzi eta Benantzio Larrartek euskaratua, eman genuen Antzoki Zaharrean. Handik hilabete batzuetara, Euskal Festen barruan, Otea ezizenarekin Telesforo Monzonek idatzitako *Menditarrak* antzez-lana ere taularatu genuen.

Urte haietan euskaraz antzeztea baimendua zen beraz, nola edo hala.

Gu herriz herri ibiltzen ginen behintzat! Garai hartan, gure aurretik bazen antzerki talde bat Donostian, Maria Dolores Agirrek zuzentzen zuena, Euskal Iztundea, eta udako euskal jaietan, sansebastianetan eta santotomasetan antzeztzen zuten.

Lehenengo antzerkia zen, Xabier Letek esaten zuen bezala, garo usaina zuena. Donostiako Udalarena zen, eta horrez gain, Maria Dolores Agirre bere zuzendariak Deklamazio Euskal Eskola ere sortua zuen; gu sortuta ere, jarraitu egin zuten.

Gure kasuan, Jarrairen kasuan ere, antzerkia euskaraz egitea zen gure helburua. Gurea berritzaileagoa zen, gai aldetik batez ere.

ZERUKO ARGIA, EUSKAL PRENTSA BULTZATUZ

Jarraian antzerki taldearen sorrera *Zenku Argia* aldizkariarekin lotua egon al zen? Zer egiten zenuten aldizkarian?

Jarraian antzerki taldea lehenago sortu zen. 1965ean *Gazte naiz* atala sortu genuen, beste batzuen artean, *Zeruko*

Argia-n Ramon Saizarbitoria eta biok; bi urtez, astero biltzen ginen *Gazte naiz* orria egiteko. Jarraikook *Zeruko Argia*-n idazten genuen.

Adibidez, Ramon Saizarbitoria kirolaz idazten hasi eta aurrerago egunean egungo gaiak jorratzen zituen, eta Jarraiko Saizarbitoria izenpean egiten zuen. Beste egunkarrietan erdaraz egiten zena euskaraz egitea zen gure helburua. Nik antzerkiaz idazten nuen, baina beti Joseba Agirre ezizena erabiltzen nuen.

Beste hainbat lagun hasi ziren idazten orduan, gerora kulturgileak eta idazle garrantzitsuak izango zirenak: Mikel Forkada, Arantxa Gurmendi, Xabier Lete, Ibon Sarasola, Mikel Lasa, Xabier Kintana, Mari Karmen Garmendia, J. M. Agirre, Begoña Arregi, Mikel Ugalde, Ane Garin, Miren Olarreaga, Rikardo Arregi...

Han hasi ginen ikasten eta euskal kulturgintzan leku hartzen, nolabait esateko. Gure iritziak zabaltzen. Arestirekin adiskidantza handia izan genuen, Euskaltzaindiko urgazle nintzenez, garai horietan bilkuretara joaten nintzen; antzerki bat ere idatzi zuen guretzat: *Beste mundukoak eta zoro bat*.

Helburua zen euskaraz idaztea. Euskaraz edozer gauzez idatz zitekeela frogatzea. Baita gure arazoak aieratzea ere.

Handik urtebetera, *Hemen, gazteagoak* izeneko azpiatala zabaldu zuten, Zumalabe, Egiguren, Goenaga eta Antton Santamaria kolaboratzaile nagusi zirela. Ramon Saizarbitoria zen orduan ere bultzatzaile nagusia.

◆
«*Zeruko Argia*-n,
Saizarbitoriak
kirola eta
egungo gaiak
jorratzen zituen;
nik antzerkiaz
idazten nuen»
◆

EUSKARAZKO IRRATSAIOAK, EGUNEKO ZERNAHI GAIEZ EGITEA HELBURU

Zer beste ekintza egiten zenituzten Jarraiko lagun horiek?

Larunbat arratsaldeetan nire etxean biltzen ginen taldeko hainbat lagun eta irratirako programak prestatzen genituen. Segura, Arrate eta Loiolara bidaltzen genituen. Era askotako programak egiten genituen: eguneko zernahi

gaiez, helburua euskaraz egitea zen. Noski, oso baliabide urriak genituenez, programak ere oso xumeak ziren, ahal genuena egiten genuen.

Bestalde, antzerki asko euskaratu behar ziren, lan handia zen. Esan beharra dago Seminarioan eta apaizengan aurkitu genuela laguntza handia orduan. Euskara askoz ere landuagoa zuten, denbora gehiago hartzen zuten.

Hutsuneak bete nahi horretan, bada beste zerbaite ere aipatu nahi dudana. Hirurogeigarren urtearen hasiera horretan ere disko berezi bat egitea bururatu zitzaigun. Egin beharreko gauza zela eta, bi ipuinez (Dar-Dar eta Makilakixki) osatutako hamabost zentimetroko disko bat egiteari lotu eta egin genuen. Taldeko jendearen artean zereginak banatu genituen.

Hortaz, Donostiako Ser irrati kateko lagunek grabatu, Gráficas Valverdeko Antonio Valverde nagusiak ere (Antononen aita) baietza eman eta azaleko marrazkia berak egin behar izan zuen. Jarraian, «Columbia» Donostian zegoen enpresan biniloa egin eta eskuz esku zabaldu genuen. Geroago, zenbait haur ipuinokin beldurtu edo negar egin zutela jakin genuen, baina aurrera.

Zenbat urtez aritu zineten antzerkia egiten?

Bederatzi urtez, gutxi gorabehera. Iraun zuen bitartean denok oso pozik ginen, benetan esaten dizut. Konfiantza osoa genuen gure artean. Geroago, alderdi politikoak sortu ziren arte. Badakizu, orduan, batzuk alde batera, eta besteok bestera. Normala da gainera horrela izatea.

Hor bukatu zen Jarrai antzerki taldearen ibilera. Emankorra nire ustez. Pentsa ezazu, Zuberoako pastoral bat ere ekarri genuen Trinitate enparantzara, 70 lagun, Etxahun buru zutela. Donostian inoiz ikusi gabeko ekitaldiak ziren... Ez zen inongo laguntzarik.

Honelako ausarkeria asko egiten genituen. Katalanak katalanez egitera ere ekarri genituen. Oso harreman ona genuen Adria Gual taldeko Ricard Salvat zuzendariarekin.

Garai hartan ere, 1964an, Antzez Taldeen Elkarteak sortu genuen; Hegoaldeko 34 talde eta Iparraldeko 12 bildu ginen. *Antzerti* izeneko aldizkaria —kopiagailuan egina, noski, beste baliabiderik ezean— sortu genuen, taldeen jarraipena

eta gure artean obren itzulpenak elkarri pasatzeko. Bizpahiru urtez aritu ginen lan horretan, beti Jarrai utzi gabe.

DISKOGINTZAREN HASIERA: HERRI GOGOIA

60ko hamarkadan antzerkia egiten ari zinetela, zeri ekin zenion 1965. urtearen amaieran?

Joxean Artze etorri zitzaigun ea laguntza emango genion halako musikal bat antolatzeko. Nire lagun Ramon Saizarbitoria izan zen aurkezlea Hernanin antolatu zen jaialdian. Saltsa horietan bagenuen abilezia. Prentsan harriera ona izan zuen eta Donostiara ekartzea pentsatu genuen, Victoria Eugeniara, leku mitikoa zen eta. CATeko jendearekin bagenuen harremana.

Izan ere, urte haietan CATeko Euskal Jaietako batzordean partaide nintzen, eta urtero zer antolatzen zen bage-nekien ordurako. Donostian Trinitate plazan bezala, beste edozein antolaketatan parte hartzen genuen ekitaldiak antolatzen. Hor hasi ziren Donostiako Victoria Eugeniako emanaldiaren ondoren «Ez dok hamairu» sonatua izango zen taldearekin lehen pausoak ematen. Hortik hasi ziren, beren artean ezagutzen eta emanaldiak egiten hasten.

Antzerkiko jendea bakarrik ez ginen biltzen, orduan Arte Garaikideko Euskal Eskola ere sortu nahi zuen Jorge Oteizak. Eskultoreekin batera dantzakoak (Urbeltz) eta musikariak (Mikel Laboa) zebiltzan.

Hortik aurrera, gero Ez Dok Amairu sortu zuten, Azkueren liburu batean jasotako ipuin batean —Martin erre-mentaria— oinarrituta. Gure denon arteko lotura euskaraz sortu nahia izaten zen. Kultura eta hizkuntza mailan ezin zen gehiago itxaron baldintza hobegoen zain.

Urteetako zapalketa bortxaz lehertu zen orduan. Gu denerako prest ginen, eta euskal diskogintzari ekitea erabaki genuen orduan.

Nola hasi zineten aurrerago diskoak grabatzen? Erronka ausartegietan ez al zineten sartzen?

Grabaketak garai hartan Madrilen edo Bartzelonan egiten ziren, eta oso garestiak ziren. Bestalde, Xabier Gere-

ñok diskoetxe bat zeukan Bilbon, Benito Lertxundik lehenengo bi diskoak han egin zituen, CINSAn.

Hor ikusten genuen hutsune handi bat zegoela, baze-
goen zerbait funtzionatzen ez zuena eta beharra gero eta
handiagoa zen. Behar horrek eraginda, Herri Gogoia sortu
zen orduan, kaleko ehundik gora euskaltzaleren artean,

gaur egun egiten den antzera; horrela bildu
zen behar zen dirua, harpidetu ere egiten zi-
relako, eta salmenta minimo bat ziurtatu
egiten zen horrela. Herri elkarte antzeko
zerbait zen: hasiera batean kantari eta tek-
nikarien artean, gero zabaldu egin zen.

◆
«Herri Gogoatik
denak pasatu
ziren: Lete,
Lekuona, Urbeltz,
Irigarai anaiak,
Oskarbi, Laboa...»

Horrela zortzi urtez iraungo zuen aben-
tura hasi zen. Bartzelonan alokatutako ekipo-
ak Urrietara ekarri genituen, Salesianoen
antzokira, hasiera bateko grabaketa mordoia
egiteko. Hortik denak pasatu ziren: Xabier

Lete, Julian Lekuona, Urbeltz, Irigarai anaiak,
Oskarbi, Mikel Laboa... Hamar bat egunez grabaketa pila
egin genuen. Artze anaiek ere txalaparta jo eta baita grabatu
ere egin zuten.

Aurrerago Pako Miangolarrak pisua erosi zuen Donos-
tiako Gros auzoan eta Ameriketatik ekarritako ekipoekin
hor jarraitu genuen grabaketak egiten.

**Zentsura nolakoa zen 70eko hamarkada horretan?
Franco hil arte beste bost urte pasatu behar ziren eta.**

Lehen urteetan zentsura EDIGSAkoek pasatzen zuten,
kantuen hitz guztiak horien babesarekin pasatzen ziren.
Kataluniarrek pasatu behar zuten zentsura errazagoa zen,
urte haietan Euskal Herrian pasa zitekeena baino. Dena
euskaraz eta erdaraz aurkeztu behar zen.

Lehendabiziko diskoak ez ziren agertu Herri Gogoia-
ren izenean; Fraga zegoen orduan Madrilan, eta kasualita-
tez ez zigun baimenik ematen. Baina lehenago esan beza-
la, kataluniarrekin egin genuen tratua, EDIGSArekin, eta
berhala konpondu ginen. Beren diskoetatik bereizteko,
guk EDIGSA-HG jartzen genuen, eta zentsura horrela pa-
satzen genuen. Gestio guztia gurea zen. 200 disko eta ka-
setetik gora atera genituen.

Gogoratzen naiz, beste batean ere, zentsurari amore emateko kantu bati izena aldatu behar izan geniola, eta hitz lerrokada oso bat bere horretan kendu behar izan genuela era nabarmenean. Kontua zen kantua grabatuta genuela ordurako, eta ezin genuela besterik egin. Zentsura pasatzeko, beraz, disko barrenean sartzen genituen hitzen orria beltzez tintatu eta besterik gabe aurrera egin genuen. Benito Lertxundiren disko bat zela ondo gogoan dut.

Zeintzuk bereziki izan zenituen bidelagun abentura horretan? Nola moldatzen zineten zuen artean?

Diskogintzak funtzionatu bazuen lagun askori esker izan zen, oso ondo moldatu ginen. Lehenago adierazi bezala, Pako Miangolarraren laguntza erabakigarria izan zen; pisua erosi zuen Donostiako Gros auzoan, Ameriketatik etorritakoa zen eta diruz ondo zebilen, eta berak erositako ekipoekin egiten genituen grabaketak. Ni hango grabaketan teknikaria nintzen, inprentara azalak egitera joaten zena, diskoak zabaltzen zituena... denetik suertatzen zen.

A u rrago noiz desagertu ziren Herri Gogoia abiarazi zuten baldintzak?

Nik 1980an edo utziko nuen diskogintza. Diskogintzak bere zikloa betea zuen eta gure buruetan telebistak garrantzia eta ospea hartu zuen.

LIBURUGINTZAREN ORDUA: IRAKUR SAILA

Diskogintza ez ezik, liburugintzari ere ekin zenion.

1970-71n Jose Luis Alvarez «Txillardegi», Benito del Valle eta hiruron artean Irakur Saila sortu genuen, eta pare bat urtez liburuxkak atera genituen. Orduan Txillardegi «Larresoro» zen.

Horien artean, batzuk aipatzearren, Imanol Pagolaren *Marx eta erlijioa*, Mikel Lasa eta Amaia Lasaren *Poema bilduma*, Oihenarte-Larresororen *Atsotitzak eta neurtitzak*, Albert Camus-J. M. Agirreren *Arrotza*, Xalbador Garmendiaren *Lurraren kondaira*... Egia esan, era eta gai oso desberdinetako liburuak atera genituen.

Esate baterako aurtengo uztailean hil berri den Agustin Zubikarai ondarnutararen bi antzerki ere argitaratu zenituzten, oker ez banago. Nolako harremana izaten zenuten?

Agustin Zubikarai eta biok Euskaltzaindiko bilkuretan elkar ikusten genuen askotan. Baina bestetik ere bera antzerki munduan erabat sartuta zebilen, bai idazle gisa, baita Ondarruko taldean zuzendari gisa ere.

Betiko borroka bagenuen gure artean gure antzerkia kanpoko zela eta, eta berea bertako gaiei buruzkoa, eta horrela egin zituen, esate baterako, *Bizi garratza* alde bate-tik, eta *Mendu zaharrak*, bestetik, guk liburu batean bildu genituenak.

Agustin Zubikarairen zein beste gairi buruzko liburuak argitaratu zenituzten?

Irakur sailan era desberdinetako gaiak sartu nahi genituen, eta antzerkia ere bai, noski. Baina olerkiak eta ipuinak ere egiten zituen. Sari asko jasotzen zituen eta legezkoa zen bere antzerkiak ere editatzea, gure desberdintasun guztien gainetik. Bera oso irekia zen, eta askotan edukietan bat ez etorri arren, euskara eta aberria ziren beretzako ere garrantzizkoenak.

Euskara aldetik ere izango ziren istiluak behin baino gehiagotan... ala idazleen ortografia, esate baterako, bere horretan uzten al zenuten?

Garai hartan euskararen batasunaren gaia pil-pilean zegoen. Baiona eta Eibarko bilkurak ordukoak ziren eta Agustin Zubikaraik, esate baterako, bizkaieraz idazten zuen, beretzako euskalkiak ziren garrantzitsuagoak.

Gu aurrera begira ibiltzen ginen; garbi ikusten genuen liburuak, egunkariak, testuliburuak eta abar argitaratzeko hizkuntza batura jotzeko beharra. Izugarria zen orduan, ez zegoen ia ezertxo ere. Behar horri erantzun nahi genion nolabait. Agustin Zubikarairenak izan ezik, euskara batuan inprimatzen genituen liburu guztiak, batasunaren zinari jarraituz. Inork ez gintuen horretara behartzen, gure zina zen.

Nola izaten zen idazleengana jotzeko modua? Aukeraketarik egiten al zenuten zein lan inprimatu erabakitzeko?

Ez genuen problema handirik, euskaraz idazteko gai zen oso jende gutxi zen eta urte horietan. Gutxi horien atzetik ibiltzen ginen beti, liburuak euskaratzeko edo beren poemak argitaratzeko eskatuz. Egia esan, eskatu behar izaten genituen gehienetan, animatu ere bai liburuxka horiek prestatzera. Gaur egun, argitaletxeek izango dute zer aukeratu, baina garai hartan sortu egin behar ziren, egoera oso bestelakoa zen.

Koldo Mitxelenak euskararen batasunaren azken araudien berri eman zuen beste liburuxka batean: oinarria, ortografia, hitzen forma, hitz berriak, morfologia eta joskera. Liburu horretan Aita Villasantek euskararen batasunari eskainitako bibliografian *Eusker*a aldizkarian 1920tik aurrera hasten dira gai horri erreferentzia egiten dioten aipamenak. Euskararen batasuna hil ala biziko gaia zen. Nola bizi izan zenuten prozesua?

Gorabehera askorekin. Borroka latzak izan ziren euskara batuaren ibilbidean.

Itzulpen lanak ere badira Irakur Sailean; esate baterako, Bertrand Russellen *Azken iritziak* Eiharalarek burutu zuena, edota Albert Camusen *Arrotza* liburu, J. M. Agirrek euskaratu. Euskaraz idatzi bakarrik ez, baizik eta euskarara liburuak itzultzea, hizkuntza finkatu berrian, ez al zen lan ausartegia?

Betiko zuloan aurkitzen ginen, ez da erraza gaurko ikuspegitik hori dena azaltzea. Ezinean ibiltzen ginen, nolabait esateko, gauzak egiteko irrikaz, alde batetik, baina bitarteko falta nabarmenean bestetik. Zernahi gaiez euskaraz idatzitako liburuak argitaratu nahi genituen orduan, hori zen gure erronka nagusia, eta horretarako, nahitaez, itzulpenetara jo behar genuen.

Gainera, dirurik ez genuen, eta egoera horretan itzultzaileak eta euskaltzaleak aurkitzea ez zen lan makala izaten, ez zen erraza. Baziren bai bazterretan, baina aurkitu behar ziren!

Beste hainbat libururen artean, Oihenarten (1592-1675) *Atsotitzak eta neurtitzak* prestatu zituen Larresorok. Hitzaurrean zera esaten zuen: «Iparraldeko Kondairan, gizon gutxi dago Oihenarte baino goragokorik. Ohore zaigu, beraz, haren euskerazko lanak berriz argitaratzea; eta, hau eginez, bidenabar Zuberoari nahi diogu goratzarre egin».

Larresorok egina hau ere, *Sustrai bila* liburuan, zenbait euskal korapilo askatzen saiatzen zen ordurako euskal deklinabideaz, euskal joskeraz edota aditzaz. Besteak beste, gramatika liburuen lagungarri edo osagarri izan nahi zuen. Honelako liburuen beharra gero eta handiagoa zen, ezta?

Larresoro sinatzen zuen Txillardegik. Bera bezalako gizon gutxi ezagutu ditut, benetan ikaragarria zen bere lanerako gaitasuna. Hizkuntza arloan batez ere zenbat borroka egin duen euskararen alde, hori ordaindu ezinezkoa da.

Pena izugarria da baina ezer gutxi ordaindu diogu; hori da nik daukadan inpresioa. *Sustrai bila* libururak, isil-isilean, arrakasta handia izan zuen; nire ustez, benetan sustrai-sustraietara jotzen zuelako.

Garai hartan euskal liburuen beharra oso handia zen; euskara hobetu nahi zuen edonorentzat, euskal joskera, deklinabidea edota aditza menperatzeko Txillardegik lan ikaragarria egin zuen garai hartan ere, ezer gutxi zegoenean ere.

Ez dut sekula ahaztuko «Julio Urkixo» Foru Aldundiko gelan zenbat lan hartu ziotuen, euskal aditza zela eta adibidez, nire moduko batzuei buruan sartu nahian, beti laguntzeko prest. Horregatik guztiagatik esker ona besterik ezin diot azaldu Jose Luisi, bene-benetan.

Egun hauetan ere, irailaren hasieran, zenbat lagun en omena jasoko omen du, irakurri berri dudan ez. Hiru egunez bere ekintzak aztertzeko asmoa omen dute. Huntaz eta hartaz, izango dute benetan zer aztertu!

◆
« Txillardegiri,
pena da, baina
ezer gutxi
ordaindu diogu;
ikaragarria zen
bere lanerako
gaitasuna»

◆

Xalbador Garmendiak moldatutako *Lurraren kon-
daira* liburuan zientzia kutsuko lanak azaltzen dira: Lu-
rraren hasera; Lurraren barru egitura; Lurraren adina;
Kontinenteak eta ozeanoak; Noiz zer gertatu zen Lu-
rrean... Era guztietako gaiei buruzko liburuak argitarat-
zen zenituzten.

Xalbador Garmendiak *hankasartze* handi bat egin
zuen behin, jarraian azalduko dudana. Izan ere, Maulen
irakaskuntzan aritzen zela eta, hara abiatu eta Jarrai ant-
zerki taldearentzat Albert Camusen *Gizon zuzenak* izenbu-
rutuko zuena euskaratzeko eskatu nion, eta berak serio-se-
rio baietz erantzun!

Berotu edo ondoren *Istoria triste bat* antzerkia sortu
zuen. Geroztik, egia esan, ez zuen bake handirik izan, beti
beregana eskean joaten ginen eta. Xalbador eta euskara,
euskara eta Xalbador, gauza bera izan dira niretzat. Lanpe-
tuta egon arren, Xalbadoren ezetzik ez dut sekula entzun.

Imanol Pagolak *Marx eta erlijioa* izenburu zuen li-
buruan Marxen teoriaren atal asko irakur daitezke eus-
karaz. Zera dio liburuaren sarreran: «Direla urte batzuk,
gure herrian nekez aurkituko genukean batere lotsarik
gabe Jainkoa ukatuko zutenik. Gizartearen giroa bera
nahikoa zen horrelakorik agertzeraz ausartzen zena ezez-
tatu eta eskomikatzeke. Nunbait seguru geunden!

Gaur bestelakoa da gure egoera. Zenbait anbiente-
tan erraz —errazegi— jainko-eza aitortzen da. Batzuk
kristauen eskaskeriak direla medio —Eleizan agintea
daukatenenak bereziki— krisi baten ondoren hortara
heldu badira, besteak horrelako samintasunik gabe pau-
so hori eman dutela deritzat».

Aldaketa garaiak ziren beraz.

Garaia izango zen, baina jipoi ederrak jaso zituela go-
goan dut. Gure eginbeharra zen. Ausartegiak? Ez dut uste.

Pentsa ezazu garai hartako pentsaeran ez zela ulerte-
rraza marxismoaz idaztea; urte horietan kontu berria zen
hori, eta askori ez zitzaion ondo irudituko, hainbatentzat
ez zen ondo ikusia ziur. Baina, aldi berean, beharrezkoa
zen gure ustez, euskara mundu berrietara ireki behar zen.

EUSKARAZKO LEHENENGO ENTZIKLOPEDIA ABIAN

Honen ildotik, aipatu ez dugun gaia lehenengo entziklopediena da. Nola sortu ziren? Oraingoan burutazio ausarta izan zenuten.

1968an Bartzelonako Timun Mas argitaletxearen ideia-ri jarraituz «Margo ederdun entziklopedia» bultzatzeko aukera izan nuen. On Manuel Lekuona izan zen euskararen bateragilea.

Izan zuen harrera paregabea ikusiz, 1971n beste bilduma bati heldu nion, «Gauza harrigarriak» hain zuzen, Valentziako Gaisa argitaletxearen bidez kaleratutakoa. Liburu eder eta mardulak ziren, marrazki eta argazki askorekin hornituak. Ikastolekin batera zetozen eta gazteei eskainiak ziren.

Handik eta hemendik bide asko urratu beharra zegoen. Gaur egun marrazki bizidunak euskaraz egiten dituenik bada adibidez, orduan ez bezala. Zorionez euskarak jarraitzaile asko ditu gaur egun, gutxiegi oraindik batzuentzat hala ere. Garai berean, asko kostata baina *Printze txikia* edota Asterixen lehen lau liburuak euskaratzeko baimena lortu eta kaleratu genituen. Pentsa nolako aldaketak gertatu diren!

Hori dela eta hamarkada berriak proiektu berriak ekarri zituen, beste giroa sumatzen zen dagoeneko.

Ordurako telebistarako amorrua zegoen. Momentu hartan Gipuzkoako Diputazioan Dantza, Antzerki eta Ahozko Literaturako arduraduna nintzen. Hilean behin kultur ekitaldiak antolatzeko biltzen ginen, eta bakoitzak dirua nondik atera ibiltzen ginen.

Orduan ere sortu zen Euskal Dantzarien Biltzarreko idazkaria nintzen. Eta orduan ere eman ziren euskarazko telebista sortzeko lehenengo pausoak.

EUSKARAZKO TELEBISTA SORTZEKO HASTAPENAK

Nolakoa izan zen euskarazko telebistaren sorkuntzaren garai hori? Mila oztopoz betetako bidea gertatu al zen?

Orduan Diputazioko Araluze notarioari burua berotua genion nola edo hala telebista bat behar genuela, euskaraz egiteko. Telenorte bazegoen, eta Jaizkibel mendian antenak zituenez, hasiera batean kokapena Jaizkibel magalean pentsatu zen, Hondarribian, Diputazioak zituen lokal batzuetan. Pare bat ordu edo lortu nahi genituen astean. Eskola sortu nahi genuen lehenbizi. Pentsa ezazu orduko prentsan ere, 1979an, atera zela Hondarribia izan zitekeela euskarazko telebistaren kokalekua.

La Voz de España orduko kazetak, 1979ko urriaren 6ko alean zera atera zuen: «Para el próximo año primera promoción de la escuela de TV vasca. Desde hace algún tiempo, fuertes rumores indicaban la próxima creación de una escuela de televisión vasca en las inmediaciones de San Sebastián... La escuela, paso imprescindible... La primera promoción el próximo año...».

Orduko asmoak eta zurrumurruak ziren, prentsan ere ateratzen zirenak. Azkenean, Diputazioko Kulturaren inguruko jendea hartu nuen, Imanol Olaizola buru zela, eta Euskaltzaindiko Juan San Martin ere bai, eta beste pare bat diputatu, eta Italiara joan ginen, han zeuden telebista pirata pila ikustera. Zein kostu zuen ikustera, Diputazioaren eta Euskaltzaindiaren bidetik gindoazen.

Esperientzia horren ondoren zer etorri zen? Noiz gauzatu ziren gaur egun ezagutzen dugun Euskal Telebistaren sorrerako lehen pausoak?

Gero Eusko Jaurlaritzak sortu zenean, Ramon Labaien kontseilari izendatu zuten eta bere aholkulari gisa ibili nintzen. Orduan Donostiako Prim kalean sortu zen «Irrati Telebista Eskola». Bikoizleak, telebistako aurkezleak eta irrati esatariak prestatu ziren lokal horretan. Euskaraz irrati nagusia Loiola Irratia zen, eta ez zegoen hainbeste jende trebaturik: gidoigileak, aurkezleak, kazetariak... Gaur egungo aurkezle asko ere handik pasatu ziren.

Prim kalean ezagutu nituen aurpegi asko ikusi ditut aurrerago telebistan. Irrati eta bikoizketarako ahots ezagun asko sumatu ditut geroztik. Pozarren benetan. Pauso txiki hark, itxuraz, zenbaiten nahiak berpiztu zituen, ez alferrik.

Ikasketak beharrezkoak ziren, baina nolakoak? Nor zegoen prestatuta hutsetik hasi beharreko proiektu berriari ardura hori hartzeko?

1981ean Xabier Mendiguren Bereziartuk bi ikastaro antolatu zituen. Bikoizketako jendea Madrildik etorri zen. Xabier Elorriaga ere, gaur egun aktore lanetan dabilena,artzelonalatik etorriarazi genuen eta gidaritzaz lanetan aritu zen.

Gero 1982an Lakuan, Jaurlaritzaren sotanoetan «Hamburg Consulting»-en eskutik, errealizazio, kamara eta teknikarientzako lehenengo ikastaroa egin zuten. 82an ere, abuztuan, hiru hilabetetan espezialitate guztietako jendea hiru hilabetez aritu zen. Hanburgo bertako estudioetan egon ginen 40 bat lagun (5 talde, 8 ingurukoak).

Bueltan Euskal Telebista sortu zen, etxea bukatu gabe ere, emititzen hasi ginen gauerdian, urtarrilaren 1ean. Aldaketa ederrak izan dira geroztik, ederki saiatu eta gero, baita gogotik ikasi ere!

Jubilatu eta gero ere inoiz gelditu al zara kultur ekimenen laguntzan?

Zaila da benetan gelditzea sasoiaren den bitartean! Orain dela lau urte Localia Gipuzkoako sorreran ere ibili naiz, emititzen hasi arte; jendearen aukeraketan eta beste hainbat lanetan. Orain 2 urte ere Mendaro Telebistan ere bai, ezer ez zegoenean, martxan jartzeko garaian.

GARAI BATEKO EGOERA ETA GAUR EGUNGOA

Gaurko perspektibatik urte hauetan guztietan sortuz joan den euskal kulturgintzaren bilakaera nola ikusten duzu?

Liburugintzan, esate baterako, editorial bat mugitzen zen orduan, Zarauzko Kulixka Sorta. Tarteka-tarteka liburu bakar batzuk ateratzen zituen euskaraz. Gero aldizkari batzuk ere baziren, baina Elizaren ingurukoak, komentuen ingurukoak. Horiek ziren zeuden gauza guztiak. Ez zegoen beste ezer. Beste mota bateko liburuak, alegia, garaian garaiko gaiak jorratzen zituztenak, oso gutxi ziren. Hura basamortua zen!

Orduan, garai bateko egoerarekin gaur egungoa ez dago konparatzerik, ikaragarri aldatu baita dena. Aldaketa izugarria izan da. Editorial ugari daude, eta horientzako problema, seguruenera, behar hainbat irakurteren falta izango da gaur egun. Irakurlearen neurria, baina ez, garai batean bezala, idazten ez duenik ez dagoela. Orduan, militantismoari esker salmenta errazagoa zen beharbada. Gaur egun, hala ere, beste aberastasuna dago, eta hori da pozgarria. Beste neurri batean gabilitza.

Espero zitekeenez, liburugintzaren kasuan bezala, irratigintzak ere izan al zuen hain bilakaera nabarmenik?

Irrati bakarra zegoen bere osotasunean garatua, logikaz irratigintzak garatu beharra zeukan. Komertzialki ere bideragarria ikusten zen egun osoz euskaraz arituko zen irrati bat garatzea, euskaraz zernahi gai erabiliz. Apaizek baimenak lortzen zituzten... Gaur egun, zorionez, Euskal Herriko lurralde guztietarako bakarrik ez, baizik eta lurralde bakoitzean ere bertako euskarazko irratia badago, bat baino gehiago zenbait kasutan ere. Aukerak asko ugaltu dira.

Beharbada telebistaren kasuan motelago goaz, zailagoa da egoera.

Beste mundu bat da. Euskal Telebista 24 orduz ari da euskaraz emititzen, jende multzo handia ari da profesionalki lan honetan. Gidoigileak sortuz joan dira, produkzio etxeak ETBtik kanpo bere koadro guztiekin ere hor daude...

Telebistan aurrerapauso handiagoa ematea ez da erraza izango, diruz oso garestia delako sistema. Sortzen diren herri telebistek ez daukate posibilitaterik jendez eta ekipamenduz egunean egunekoa jarraitzeko...

Salbuespenak badira, zorionez, Goiena Telebista esate baterako.

Oro har, tokian tokiko telebistek ere zertxobait euskaraz egiten dute, eta euskarazko eskaintza ugarituz doa, nahiz eta diru arazoak tarteko diren.

Gerora begira, euskarazkoa litzatekeen Euskal Herri mailako telebista berria sortzeko baldintzak egonez gero, zein gairen inguruan ikusiko zenuke bideragarrien

proiektu berri hori: informazio oro k o rrekoa, kirolen inguruan...?

Ez da erraza izango. Audientziak, diruak, bere mugak ditu eta kirolari gehiago lotua izanez gero, esate baterako, kirolarekin bakarrik zaila izango da telebista bat mantentzea. Bestalde, negarg a rria ere litzateke telezaborra egitera joatea ikuslearen izenean, batez ere, diru publikoa bitarteko delarik.

Dudarik gabe, kultur arloan badago oraindik zere gina. Audientzia asko igoko litzateke? Seguruenera ez, baina badago dirua non inbertitu, eta emaitzak aurrerago etorriko lirateke.

Zinema mundua izan daiteke kontrapuntua gaur egun. Oso zaila gertatzen ari da ohiko aretoetan euskarazko filmak normaltasunez ikusi ahal izatea.

Erabat garesti ateratzen da. Orain ateratako lege baten arabera telebista guztiek aurrekontuaren ehuneko bosta zinema produkzioari eskaini beharko diote... Nabaritu beharko litzateke horren eragina. Egia esateko, zinema munduko egoera oraindik ere goibel ikusten dut, kostatuko da aurrerapauso sendoak ematea.

AUTODIDAKTA, HALABEHARREZ

Autodidakta izan zara lan askotan, beharrak eraginda beharbada. Gaur egun ere beharrezkoa ikusten al duzu autodidaktismo hori?

Zortzi urtez antzerkian ibili ginenean ere, esate baterako, euskaraz egin beharrak eragindako ekintzak izan dira beti. Eta besterik ez baitzegoen, guk asmatu behar genituen lanak nola egin eta ateak nola ireki.

Beti euskaraz egiteko helburuz ari ginen. Eta antzerkia, arte diziplina baino, euskararekiko beharra zen gure diziplina. Denboraren poderioz, hala ere, hobetuz ere joan ginen.

Aurrerago, prozesu bakoitzak zer eskatzen zuen ikasiz joan ginen, halabeharrez: berdin diskogintzan, edizioan edota telebistan ere. Pausoz pauso genbiltzala joan ginen ikasiz.

Gaur egun, noski, beste garai batzuk dira. Zorionez ikastolak sortu ziren. Garaiko beste gauzak bezala herritarren ekimenari esker, banaka-banaka, herriz herri. Inge-niaritzan euskaraz irakasten ari direnak ere badira, batzuek oraindik sinetsi nahi ez badute ere, egia bilakatu da.

Zure ustez, zein leku du euskal kulturgintzak gaur egun euskaldunen artean gure gizartean?

Euskalduna izatea, euskararik gabe, ez dut ikusten. Pluralismoa euskararik gabe zer da? Garai batean, gure ekintza guztiak bitartekoak izan dira beti euskaraz aritzeko eta aurrera ateratzeko.

Euskal kantagintza berrian ere, joaten ginenok musikazale baino euskaltzaleak ginen. Kantua bitartekoa zen, han esaten ziren gauzak beste inon ez baitziren esaten, ez zeuden esaterik, ez musikan, egunkarietan, ez inon. Gaur egungo euskal kulturgintzak kalitatearen bidetik jo beharko du, ezinbestez.

Urte hauetan guztietan euskal kulturgintzaren garapenean politikak nolako eragina izan du frankismo bukaeratik aurrera? Beti egozten zaio politikari jendea banatzen duela.

Hala da. Frankismo ondorengo politikak ekarri duena, besteak beste, zatiketa izan da. Lehenago, Franco hil arte, etsaia bera zen, bakarra. Hil zenez geroztik elkarren aurka ibili gara maizegi, eta sakabanatuta. Beharbada, kultur arlo bakoitzean gehiago sakonduz, taldekeria alde batera utzi beharrekoa zen.

Baina dena ez da horrelakoa izan, oso aldaketa positiboak ere izan dira. Ez dago ukatzerik euskal kulturara diru eta baliabide asko etorri direla, politikaren bidez hain zuzen, eta hori oso lagungarria eta garrantzitsua izan da, zer esanik ez, liburugintzan edota telebistarako ere.

Eta nolakoa behar luke aurrerantzean XXI. mende berriko euskal kulturgintzaren lehentasuna?

Lehenago esaten nuenaren ildotik, gerora edukia gero eta gehiago zaindu beharko da, euskaraz ematen den guz-

◆
«Pluralismoa,
euskararik gabe,
zer da?»

tia irentsi gabe. Kultur produktuek kalitate aldetik gero eta hobeak izan beharko dute arrakasta izateko, eta horretan, noski, politikak ere bidea eman beharko du interesgarri eta beharrezkoak diren ekimenak diruz laguntzeko.

Nik dakidala, komunikabideetan elkarrizketa gutxi egin dizkizute urte hauetan guztietan zehar... ez zara oso p restua izan elkarrizketak eskaintzeko. Zer dela eta?

Badakizu, nire burua agertzea ez zait gustatu inoiz, eta elkarrizketetatik aparte egon izan naiz. Egia esateko, ekintza gizona naiz gehiago, beti lanen atzean ibili naiz gehiago. Hala sentitu naiz behintzat.

Askotan zera iruditu zait, laguntzeko baino elkarrenganako konfiantza galtzeko balio izan dutela deklarazio askok, eta hori saihestu nahi izan dut beti.

EUSKAL KULTURGILE DESBERDINEKIN IZANDAKO PASADIZOAK

Urte askotan oso momentu desberdinetan euskal kulturgile edota bestelako pertsonaia ezagunekin ha maika bizipen edukitzeko aukera izango zenuenez, ondoko galderetan horixe eskatuko dizut, hain zuzen, pertsonaia horiekin izandako hainbat pasadizo konta ditzazula.

Horri heldu baino lehen, hizketan ari gara garai bateko hainbat konturi buruz eta bitxi-bitxia den kontu bat etorri zait burura oraintxe, pasatu gabe utzi nahi ez nukeena. *Zeruko Argia* aldizkarian genbiltzan garai haietan, besteak gutxi zirela, beste gauza bat gehiagori ere heldu behar izan genion.

Izan ere, kaputxinoek beraiek, astekariaz gain haurrentzako gehigarri bat ere euskaraz egiteko baimena baitzuten. Komiki edo tebeo tankerako bat. Harpidetza bidez zabaldua batik bat, beherakada batean zihoala eta, *Pan-Pin* osatu eta zabaltzeari ekin genion Jarraiko zenbaitek. Horretan, beharbada, ez dago ezer berezirik, baina bai, ordea, diruzaina nor genuen: Banco de Vizcayako zuzendaria bera!

Gipuzkoako Foru Aldundiko buru izango zena, isil-isilean kontuak eraman eta zorrak ordaintzen aritzen zen, besteak beste. Zeinek esango eta pentsatuko zuen? Xabier Aizarna mauskaldun eta abertzalea izan zen pertsona hori!

Gainontzean, izenak ematea gogortxo egiten zait, ahaztuko ditudanengatik. Jarrai taldearen inguruko izenak dagoeneko elkarrizketan zehar emanak daude. Baina beste batzuk aipatze aldera, hirukote bitxi bat ez nuke aipatu gabe utzi nahi: Koldo Mitxelena, Joxe Migel Zumalabe (aita) eta Karlos Santamaria. Oso goian ikusi izan nituen beti; baina, egia esan, laguntzeko beti prest zeuden pertsonak ziren, ez hori bakarrik, baita beren babesa eman ere egiten zutenak.

Neuronek proposatuko dizkizut pertsonaia batzuk, elkarrizketan zehar bertan beste momentu batean zuk aipatutakoak, errazago gerta dakizun; esate baterako, Karmele Esnal.

Jarrai taldearen sorreratik beti lanerako prest aurkitu izan nituenen artean Karmele Esnalekin topo egina ahaztu ezinezkoa dut.

Ikastolak sortu baino lehen ere ezagutu ahal izan nuen nik andereño bezala, Donostiako Artzai Onaren eliza eta gaur egungo Koldo Mitxelena izeneko Kulturune edo Liburutegi izkinan. Lehen solairuan, etxeko bi gela atondu eta neska-mutilez beteta, denak lurtean eserita, euskararekiko lehen pausoak ematen, horrelaxe gogoratzen dut. Beti Gobernu Zibileko begiraleen zain egon ohi zen, beldurrak airean askotan.

Baina bera bakarrik ez, tarteka kolaboratzaile ezin hobe izaten zuen ondoan: Nemesio Etxaniz apaiza, ipuin eta kantuzko pedagogi bide berriak ireki nahian aritzen zena, taldeko eginkizun guztietan laguntza paregabea emanez.

Oso-oso lanpetuta egonda ere, inoiz ere ez nion entzun ere egin lan bat berari ezezkoa ematen. Oriotar kasta gogorrekoa zen gero! Ikastolak sortu zirenerako berak bide luzea egina zuen euskal irakaskuntzan eta langintza horretan jarraitu du beti leial eta asperrezin.

Juan Antonio Arozena, elkarrizketa hasieran aipatutako gizona da.

Oiartuar txistulari trebea, beti inguruan sumatzen nuen. Txistulari Elkartea aurrera atera nahian makina bat lan egindako gizona da, txistulari trebe bezala beti sarike-tetarako prestakuntzan ere aritutakoa; Jarrai taldearen sorreratik beti zernahitarako prest egondakoa.

Euskara eta planta oneko gizona, bera izan zen gure antzekizunetako galaia, gazteagoak etorri ziren arte, jakina. Xabier Goenaga, Ramon Saizarbitoria eta abar. Parez pare ere Aurori Urbizu, Itziar Olaizola, Mirari Mujika (gaur egun Juan Antonio Arozena renemaztea), edota Arantza Gurmendia, gaur egun ere euskal antzerkiari lotuta dagoena.

Xabier Gereño. Orain urtebete *Jakin*-en bertan egindako elkarrizketa luzean aitortzen zuenez, euskara batua noiz egingo itxaroten egon zen liburuak agitaratu ahal izateko.

Xabier Gereño dut ahaztu ezinezko beste pertsonaia bat. Beti euskal kutsuko gaiak bultzatzen zebilen, horren inguruan ezagutu dut beti. Bilboko Deustu auzoan zuen etxebizitzatik zenbatetan pasatzen ote ginen oroitzea zaila izango da hainbeste urte pasatu eta gero, baina bai, askotan izaten ginen bere etxean.

Bilbo ez ezik Euskal Herri osoko kultur ingurunean mugitu izan da beti, asperrezina izan da, bene-benetako txingurria. Txistulariak, dantzariak, idazleak, musikariak, kantariak... era guztietako kulturgintzari lotua bizi izan da beti.

Euskal diskogintzan ere bere CINSA etxea izan genuen gidari, Euskal Kantu sariketak, *Txistulari* aldizkaria, *Dantzari* aldizkaria... denari heltzen zion eta denetarako denbora eta adorea aurkitzen zuen. Tratu errazeko gizona izan da beti. Euskaldunok disputerako eta ezin ikusirako dugun joera kontuan hartuta, bakar bati entzun nahi nioke ea Xabierrekin inoiz disputerik edo istilurik izan duen. Horrelakoa izan da beti, bera beti bere bidetik, bide zahar eta berriak urratuz.

Juan San Martin. Aurreko galdera batean aipatu duzun gizona da, belaunaldi berrientzako agian ezezaguna izan daitekeena.

Txingumi bitxitzat jo izan dut beti Juan San Martin eibartarra. Beti laguntzeko prest eta beti lanean. Ez dut bere ekintzarik aipatuko, lotsagarri ez dudalako gelditu nahi, hain zuzen; egin dituen erdiak ere ez baititut ezagutu ere egingo!

Isil-isilean eta bakarka, Juan San Martinek hizkuntzari eta herriari begira egin dituen guztiak noizbait norbaitek idatzirik utziko dituela besterik ez nuke nahi, horixe merezi du eta.

Kantari asko gertutik ezagutu ahal izango zenituen. Mikel Laboa, esate baterako, hastapenetatik.

Aprobetxatu nahi nuke gizon maitagarri honi aipamen labur bat egiteko, Mikel Laboa kantariari hain zuzen. Medikuntza ikasten ari zen aspaldiko garai haietan ezagutu nuen, bere gitarrarekin noski.

Ez dut sekula ahaztuko garai hartako zintabatu bat eta dozena bat kantu. Euskal kantu zaharrak (berriak guretzat) eta Hego Ameriketako beste zenbait tartean. Bere erreperatorio jakin eta atsegina. Zenbat solasaldi izan ote genituen (Mari Sol bere emaztearen pazientzia guztiarekin), beti berdinak baina, aldi berean, beti desberdinak.

Gogoan dut behin magnetoskopio amateur batean halamoduz egin genuen grabaketa, ondoren Iparaldean Azken izenarekin nola argitaratu genuen. Geroago diskoak banan-banan Hegoaldera ekarrita, eskuz esku nola zabaldu genituen. Ximun Haranen laguntzaz Musee Basque izenarekin, eta baita Jacques Abeberriri esker ere, Miarritzeko diskoetxearen laguntzaz egin ahal izan genuen, euskal diskogintzari lotua baitzen.

Mikel Laboak, bestalde, abantaila handi bat du, kantu berbera ere beti eboluzioan daramala; horixe gehitu nahi nuke euskal kantari bikain honen inguruan.

Urte hauetan guztietan momentu atsegin asko izango zenituen, noski. Izango da, beharbada, orriotara ekarri nahi duzun baten bat.

◆
«Txingurri
bitxitzat jo izan
dut beti Juan
San Martin. Beti
laguntzeko prest
eta beti lanean»

Orokorrean egindako gauza guztietan sentsazioak beti onak izan dira, onak ziren garai batean ere. Tarte bat betetzen ari ginela sentitzen genuen. Pasadizo asko izan dira atseginak, baina nahiago dut horrela orokorrean uztea, hain zuzen, benetan asetzen ninduen betetzen ari ginen zuloa zelako; momentu askotan, euskaraz ezer gutxi zegoen tokian, egiten genuenarekin, zerbait bazela sentitzea. Gainera, oso harrera ona izaten zuten egiten genituen hainbat lanek. Sentsazio onak ziren benetan.

Aldiz, gaur egun ere gogoratzea ikaragarri kostatzen zaizun pasarterik ere bizi izango zenuen behin baino gehiagotan, ezta?

Gehien bat zentsurako borroka guztiak aipatuko nituzke, eta Madrildik jasotako isunak eta espetxeak. Esate baterako, Txillardegik ikastoletarako prestatutako matematika liburu bat (*Multzoen teoria*, haurrek erabiltzeko) zentsuratik pasatu gabe argitaratu genuelako, garai hartako milioi bat pezetako isuna jarri zidaten, hain zuzen, zentsura pasatu ez genuelako, ez edukia desagokitzat jotzen zutelako.

Ikastoletako lehenengo urteak ziren, eta material beharra ikaragarria zen urte horietan. Zer espero behar nuen haurrentzako matematika liburu batengatik horrelako isunik jasoko nuenik? Baina, Fraga Iribarnek ez zituen horrelakoak erraz pasatzen uzten. Bistakoa da.

Beste batean ere, Donostiako Okendo kalean ospatzen ziren Euskal Festetan, beste isun bat jarri zidaten, bitxia hau ere. Izan ere, Gobernu Zibilarekin gure eztabaidak genituela eta, urte batez antolatzen zen euskal liburuen erakusketa batean ez parte hartzea erabaki genuen, hau da, gure argitaletxea ez zen erakusketa horretara aurkeztu, besterik gabe.

Gure jarrera ez zitzaien gustatu, nonbait, eta ez aurkezteagatik isuna jarri zidaten orduan ere; ezer txarrik ez genuen egin, beren esanak eta aginduak ez jarraitzea baizik. Pentsa ezazu beraiek ez onartutako liburuak aurkeztu izan bagenitu erakusketan, adibidez, zentsuratik pasatu gabekoak edota zentsurak ez baimendutakoak... Zer jasoko genuen orduan?

Horrelakoak ditut gaur egun gogoratu ere nahi ez nituzkeen pasarteak, askotan gaurko perspektibatik erridiku-luak gertatzen baitzaizkit kontatzeko ere!

Baina gertatutakoak dira...

Bai, noski, baina horrelakoetan, batez ere, konturatzen zara denbora zein azkar doan, eta mantsoago joango balitz ere ez ginateke penatuko, ezta? Gertatuak zaizkit horrelako pasadizo asko, baina batzuetan gogoratzerik ere ez dute ia merezi. Aurrera ere begiratu behar da eta.

A u r r e r a b e g i r a d e z a g u n , b a d a . G e r o r a , e u s k a r a r i n o l a k o e t o r k i z u n a a u r r e i k u s t e n d i o z u d a t o z e n u t e e t a n ?

Egia esateko, zaila. Oraindik ere nahiz eta ikastoletan eta unibertsitatean aurrerapauso sendoak eman dituen, Iparraldean, Nafarroan edota Araban bertan ere zenbait tokitan gure hasierako garai berberetan ikusten ditut oraindik, laguntza guztiak ukatuta iraun beharrean.

Horrela bizi dira oraindik eta egoera horretan nekeza izango da benetako aurrerapauso erabakigarriak ematea.

Bitartean altxorra handitzen ari dela gurean, lurralde euskaldunetan? Dударik ez dago horrela dela, euskara gero eta jende gehiagok erabiltzen du, egia da, baina ez egia osoa. Oraindik ere Xabier Mendiguren Bereziartu bezalako euskaltzale finek badute non lan egin; Kontseiluko buruak aspertzeko betarik ez duela izango iruditzen zait urte askotan, horixe da errealitatea.

E t a E u s k a l H e r r i a r i n o l a k o e t o r k i z u n a a n t z e m a t e n d i o z u h a i n b a t u r t e b a r r u ?

Egoera lehen baino hobea da, gogoan dut gure txikitako garai haietan beldurra zela nagusi. Egun, berriz, gazte asko eta asko dira zer nahi duten garbi ikusten dutenak, eta ez daude isilik egoteko. Lehen isilik egon behar zen.

Orain dela gutxi egin dioten omenaldia aitzakia hartuta, elkarrizketa batean Txillardegik aitortzen zenez, lanean jarraitzea errealitatean ~~ik~~ lotura ez galtzeko bidea suertatu zaio. Urteetan aurrera zoazen neurrian, nola bizi izan duzu lanarekiko lotura hori zure kasuan?

Lan asko egina naiz urtetan, baina adin batera iritsita eta inguruan jende oso trebatua gero eta gehiago dagoela ikusirik, egia esan, gustura hartzen da atsedena; kultur arlo guztietan jende oso ikasia datorrela sumatzen delako gainera!

Bukatze aldera, ba al duzu ezer eransteke, elkarrizketan zehar ahaztuxea utzi duguna ala nabarmendu nahi zenukeena?

Pluralismoa eta globalizazioa bezalako kontzeptuak askok hitzetik hortzera darabiltzate, baina funtsean besteei ezartzeko batez ere. Ez herri, ez hizkuntza, ez pertsona... hori guztia irentsi beharra ikusten dut zalaparta horren guztiaren atzean, eta nik, egia esan, beste zerbait dut maiteago, elkarrizketan zehar azaltzen saiatu naizen bezala.¶

IÑAKI BEOBIDEREN KULTUR LANAREN KRONOLOGIA

Jarrai antzerki taldea

1957. Gerora Jarrai antzerki taldea izango zenaren lehen pausoak ematen hasi zen.

Nemesio Etxanizen *Irulearen negarra* eta Lizardiren *Ezkondu ezin zitekeen mutila* antzezlanen euskarazko lehen irakurketak Gipuzkoako Aldundi Nagusian.

1959. Jose Artolaren *Motza herrian* bakarriketa eta Jazinto Karaskedoren *Etxe aldaketa* antzezlanak Donostiako Marianisten ikastetxean.

Nor da erruduna Muñoz Secak idatzi eta Gotzon Egañak euskaratutako lanarekin Antzoki Zaharreko taula gainera igo zen.

1960. Aurreko antzerkia Gipuzkoako beste zenbait herritan antzeztu zuten.

1961. Martin Ugaldere *Ito edo ezkondu*-ren antzezpena Donostiako Antzoki Zaharrean.

1962. Benanzio Larrartek euskaratutako T. Williams-en *Kristalezko inuditxoak* antzezlanak Donostiako Antzoki Zaharrean. Baita Telesforo Monzonen *Menditarak* antzezlanak toki berean.

Ertzaina etxean, J. B. Priestley-rena, Julian Lekuonak euskaratua, Donostiako Antzoki Zaharrean lehen aldiz eman zuten. Antzerki horren 20 emanalditik gora antzeztu zituzten gero: Donostia, Bilbo, Iruñea, Eibar, Tolosa, Arrasate, Bergara, Deba, Azpeitia, Andoain, Etxarri, Añorga, Hernani, Lekeitio...

1963. Lukas Dorronsorok euskaratutako Jardiel Poncelaren *Udaberriko gau hartan lorik ez* antzezlanak lehen aldiz Donostiako San Telmo museoan.

Arresi latza, Joaquin Calvo Sotelok idatzi eta Lukas Dorronsorok euskaratua, Donostiako Antzoki Zaharrean eman zuten.

1964. Gabriel Aresti *Beste mundukoak eta zoro bat* antzezlanak lehen aldiz Donostiako Antzoki Zaharrean eta baita Bilbon ere.

Nor alkate, Piarres Larzabalek idatzia. Donostiako Principe Antzokian eman zuten.

1965. Beste zenbait ekintzen artean, Zuberoako Maulen egin ondoren, Iruriko Etxahunek sortutako *Txikito de cambo* pastoralara Donostiako Trinitate enparantzan eman zuten lehen aldiz.

Jarrai taldearen ekimenez *Zeruko Argia* aldizkarian *Gazte naiz* atala sortu eta bi urte luzez aritu ziren.

Andere etxea, Henrik Ibsen-ek idatzi eta Jose Agirrek euskaratutakoa, Donostiako Antzoki Zaharrea lehen aldiz antzeztu zuten, eta geroago herri askotan.

1966. Jarrai taldeak Euskaltzaindiari bideratutako eskaeraren ondoren Alfabetatzea eta Euskalduntzea izeneko ekimenari hasiera eman zitzaion, Rikardo Arregiren eraginez.

Urtebete luzez, Jarrai taldearen bultzadaz larunbat arratsaldero irratsaioak grabatu eta Segura, Arrate eta Loiola irratietara bidaltzen zituzten.

Liburugintza

1968. Bartzelonako Timus Mas argitaletxearen ideari jarraituz, «Margo ederdun entziklopedia» argitaratu zuen, On Manuel Lekuona euskararen bateragilea izanik.

1970-71. Jose Luis Alvarez «Txillardegi», Benito del Valle eta Iñaki Beobideren artean Irakur Saila sortu zuten. Besteak beste, honako liburuak:

Bizi garratza eta mendu zaharrak. Augustin Zubikarai.

Sustrai bila. Larresoro (Txillardegi).

Lurraren kondaira. Xalbador Garmendia.

Arrotza. Albert Camus (J. M. Agirrek euskaratua).

Azken iritziak. Bertrand Russell (Eiharalarrek euskaratua).

Marx eta erlijioa. Imanol Pagola.

Oihenarteren atsotitzak eta neurtitzak. Larresorok (Txillardeggi) prestatua.

Euskararen batasuna. *Azken araudiak*. Koldo Mitxelena.

1971. «Gauza harrigarriak» bilduma argitaratu zuen eta Valentziako Gaisa argitaletxearen bidez kaleratu.

Diskogintza

1970-80. Herri Gogoa izeneko diskoetxea sortu eta 200 disko eta kasetetik gora atera zituzten, besteak beste, Xabier Lete, Julian Lekuona, Urbeltz, Irigarai anaiak, Oskarbi edota Mikel Laboarenak.

Kantuen hitz guztien zentsura pasatzeko, Kataluniako EDIGSA diskoetxearen bidez egiten zuten, urte haietan kataluniarrek pasatu behar zuten zentsura errazagoa baitzen Euskal Herrian pasa zitekeena baino.

Telebistagintza

1979. *La Voz de España* orduko kazetak urriaren 6ko alean euskal telebistaren lehenengo ideiak eta asmoak kaleratu zituen. Ondoren, garai hartan Iñaki Beobidek Gipuzkoako Diputazioko Kulturaren inguruko jendea hartu, eta Imanol Olaizola buru zela, eta Euskaltzaindiko Juan San Martinen laguntzaz, Italiara joan ziren hango telebistak ezagutzera, Diputazioaren eta Euskaltzaindiaren izenean.

1981-82. Euskal Telebistaren sorreran parte hartu zuen, baita aurreko prestakuntza ikastaroetan ere.

2000. Localia Gipuzkoa telebistaren sorreran parte hartu zuen.

2002. Mendaro Telebistaren sorreran parte hartu zuen.